

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ШЛЯХОМ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ПІДХОДУ

К.А. Гончаренко

Криворізький державний педагогічний університет, goncharenko.kate@ukr.net

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент Н.М. Макаренко

На сучасному етапі розвитку освіти, у школах створюються оптимальні умови, які дозволяють повернутися до особистості дитини, до її індивідуальних здібностей, умови, які максимально реалізують нахили дитини, сприяють підвищенню рівня пізнавальної активності учнів. Одним із способів оптимізації навчального процесу є впровадження диференційованого підходу.

Актуальність даної роботи зумовлена необхідністю дослідити рівень впровадження диференційованого підходу в педагогічній діяльності як способу підвищення рівня пізнавальної активності учнів.

Мета дослідження полягає у визначенні психолого-педагогічних умов підвищення рівня пізнавальної активності школярів шляхом застосування диференційованого підходу.

Сьогодні з-поміж важливих завдань, що постають перед системою освіти, особливої актуальності набуває проблема розумового виховання школярів. Одним із центральних питань розумового виховання є розвиток пізнавальної активності. Вчені у психолого-педагогічній царині зазначають, що пізнавальна активність є складним феноменом, відтак існують різні погляди та підходи до визначення цього явища. Одні вчені пишуть, що пізнавальна активність – це психічний стан учня, особистості (Л. Данилова, І. Харламов, М. Лісіна), інші вказують на те, що це діяльність, активність (Л. Арістова, Т. Шамова), інші зазначають, що це явище є рисами, якостями особистості (В. Лозова, П. Підкасистий).

Найбільш повне та чітке визначення пізнавальної активності було запропоновано В. Лозовою – як риси особистості, яка виявляється у її ставленні

до пізнавальної діяльності, що передбачає стан готовності, прагнення до самостійної діяльності, спрямованої на засвоєння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань і способів діяльності, а також знаходить вияв у якості пізнавальної діяльності [4, с.25].

Ці окремі сторони, які відзначають автори, не суперечать одна одній, а доповнюють суттєві якості поняття. Дійсно, засвоєння невідомого спонукає до перетворюючої діяльності, а зовнішні впливи при цьому проходять через психічний стан людини, її вольові якості, емоції. І засвоєння об'єкта пізнання, і переломлення зовнішніх впливів вимагає активності суб'єкта, що пізнає той чи інший об'єкт. Тому, пізнавальна активність указує на індивідуальні особливості особистості в процесі пізнавальної діяльності і в реалізації цієї потреби, не дивлячись на труднощі, що виникають і долаються вольовими зусиллями [4, с.23].

Пізнавальна активність як риса особистості має складну структуру, що складається з певних компонентів.

К.Сапашева визначає мотиваційний, когнітивний та дослідницький компоненти пізнавальної активності та її показників. Мотиваційний компонент забезпечує включеність учня в пізнавальну діяльність на основі потреби в знаннях, інтересу до пізнавальної діяльності. На основі першого йде формування другого – когнітивного компоненту, який характеризується оволодінням студентами розумовими діями й операціями. Дослідницький компонент виражає професійну спрямованість пізнавальної активності майбутніх фахівців у їх практичній та теоретичній діяльності [3, с.2].

О. Ястребова основним визнає мотиваційний компонент, який включає пізнавальні, соціальні і ситуативні мотиви. Провідними вона вважає пізнавальні мотиви, які, у свою чергу, класифікуються залежно від спрямованості навчально-пізнавальної діяльності: широкий навчальний мотив, спрямований на засвоєння знань; навчально-пізнавальний мотив, спрямований на засвоєння способів пізнавальної діяльності; мотив самоосвіти, спрямований на вдосконалення цих способів [3, с.2].

У структурі пізнавальної активності учнів виділяють такі показники:

1. потенційна активність – допитливість, короткочасний інтерес, коли є бажання пізнавати нове (записатися в гурток, прочитати певну літературу), але воно не реалізується;
2. функціонуюча, реалізована активність може виявлятися на різних рівнях, що дає підстави говорити про:
 - 2.1. репродуктивну активність, яка виявляється в діяльності виконавського відтворюючого характеру. Учень позитивно ставиться до тих завдань, що йому пропонують виконувати;
 - 2.2. реконструктивну активність, яка передбачає не тільки копіювання, виконання певних завдань, але і вибір способів діяльності, використання здобутих знань, прийомів, дій в інших ситуаціях, певну інтерпретацію їх;
 - 2.3. творчу активність, показниками якої є ініціатива, самостійність особистості у визнанні цілей, завдань пізнавальної діяльності, способів її здійснення, інтерес, новизна, оригінальність, оптимальність [4, с.33].

Задля того, аби був помітний успіх процесу навчання необхідно створити умови, за яких кожен учень у класі міг максимально реалізувати свої індивідуальні особливості. Важливу роль у цьому відіграє наповненість та склад класу, адже серед присутніх 25-30 учнів, кожен з них має різний рівень розвитку, різні типи нервової системи, типи мислення та пам'яті. Тому постає потреба спроектувати не єдину, загальну програму для всього класу, а диференціювати на певні підгрупи для того, аби оптимізувати процес навчання.

Диференціація полягає у всеосяжному пристосуванні змісту і процесу навчання до індивідуальних можливостей кожного учня. На думку О. Вишневського, здійснення диференціації на практиці передбачає:

- вивчення типологічних особливостей учнів та рівня їхньої успішності з метою загальної оцінки їхніх можливостей;
- організаційне розв'язання проблеми диференціації, наприклад, поділ групи на підгрупи з урахуванням навчальних та індивідуальних

- можливостей учнів, як-от: рівень інтелектуального та психічного розвитку, тип нервової системи, пам'яті тощо;
- вивчення вимог програми і структури змісту навчального предмета з огляду його можливого скорочення, розширення, спрощення, дозування, градування тощо;
 - побудова на цій основі апарату різнорівневих навчальних задач, вибір методів і форм їх вирішення [1, с.153-154].

Нині психологи та педагоги працюють над питанням щодо створення оптимальних психолого-педагогічних умов підвищення рівня пізнавальної активності учнів шляхом застосування диференційованого підходу.

Першою умовою є *врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів*. Певний вік має свої особливості, котрі повинен знати кожен вчитель. Це необхідно для того, аби краще розуміти причини поведінки дітей, допомагати розв'язувати актуальні завдання розвитку, не допускати актуальних проблем того чи іншого віку. На кожному віковому етапі існує також певна система прав і обов'язків дитини. Вчитель повинен враховувати всі ці фактори, тому що в іншому випадку диференційований підхід буде неефективним і власне розвиток пізнавальної активності тяж. Як відомо, кожній дитині притаманні самотутні й неповторні риси та якості: індивідуальні властивості нервової системи, темперамент (сангвінік, холерик, флегматик, меланхолік), інтереси, здібності, особливості мислення, уяви, пам'яті, емоцій, вольових дій, життєвий досвід, активність, темп роботи, швидкість засвоєння навичок тощо [2, с.89]. Тому дуже важливо враховувати індивідуальні особливості учнів, до кожного знайти підхід.

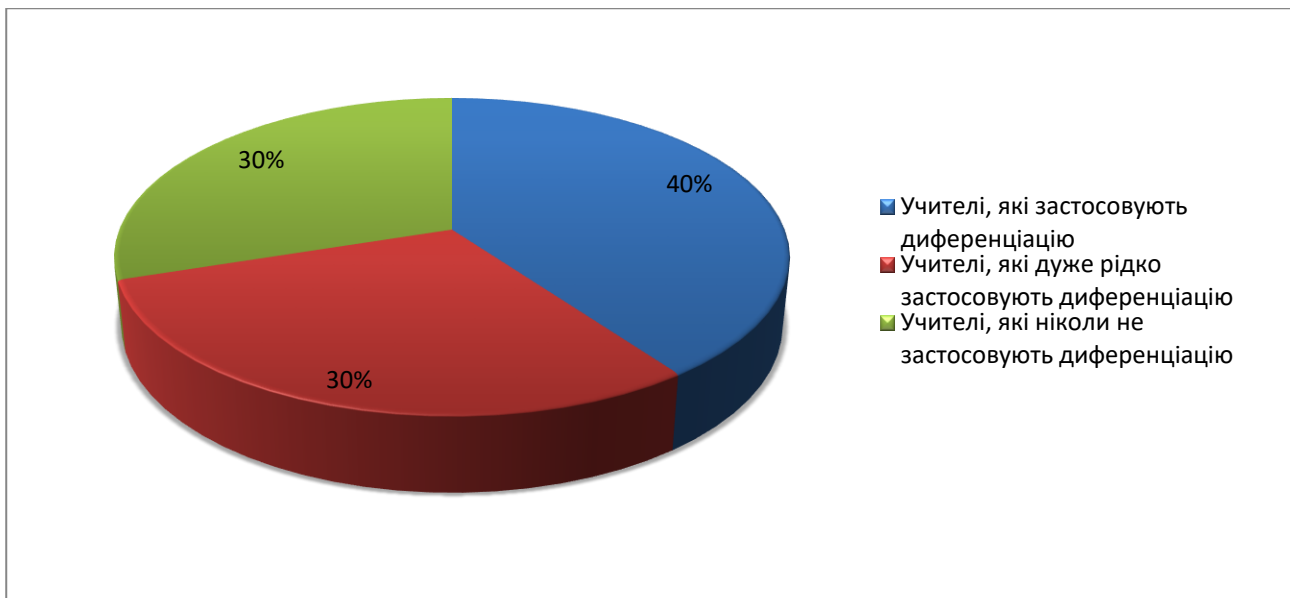
Другою умовою педагоги називають *створення психологічного клімату на уроці*. Позитивний клімат на уроці починається із самонавіювання вчителя. Він повинен любити і ставитися однаково до всіх дітей: здібних і нездібних, лінивих і старанних, слухняних і неслухняних. Їх потрібно розуміти, вселяти їм віру в свої сили. Створена вчителем атмосфера довір'я і релаксації знімає так звані антисугестивні бар'єри, забезпечує безпосередній контакт з

неусвідомленою психічною діяльністю [1, с.156]. Під час застосування диференційованого підходу жоден учень не повинен відчувати психологічного дискомфорту, несправедливості, або ж страху за хибну відповідь. Вчитель має зняти напруженість, аби рівень пізнавальної активності був вищим.

Проблема підвищення рівня пізнавальної активності шляхом диференціації досить гостро стоїть у сучасній шкільній практиці. Адже не кожен учитель вбачає потребу у диференціації, або ж не володіє достатнім рівнем педагогічної майстерності. Для того, аби перевірити ефективність педагогічних умов підвищення рівня пізнавальної активності, необхідно з'ясувати, де саме є прогалини.

Ми проаналізували стан дослідної проблеми у сучасній шкільній практиці.

У ході нашої роботи було проведено бесіду з десятима учителями, які мають різний стаж роботи (від 5 до 30 років). Як з'ясувалося, лише 40% опитаних позитивно ставляться до реалізації на уроках диференційованого підходу, використовуючи групову та індивідуальну диференціацію. Найефективнішою вони вважають індивідуальну, адже саме цей вид дає змогу учням засвоювати програму на її різних рівнях, враховуючи особливості індивідуальності учня. Також використовують групову диференціацію, зокрема, на уроках узагальнення та систематизації знань. 30% опитаних учителів вдаються до диференціації частково, здебільшого під час написання контрольних та самостійних робіт. Решта (30%) опитаних взагалі не застосовують диференційований підхід на уроках (Рисунок 1). Тому, результати, які ми отримали у ході дослідження, підтверджують думки науковців щодо того, що диференційований підхід є складним та важливим феноменом, який, на жаль, лише частково впроваджений у сучасній педагогічній діяльності.

Отже, ми з'ясували, що існує проблема з визначення такого феномену, як «пізнавальна активність». У психолого-педагогічній літературі даний термін визначається по-різному. Він розглядається: як характеристика якості діяльності (Т. Шамова); як прояв ставлення суб'єкта до навколишньої дійсності (Л. Арістова); як особливий стан особистості (Д.Вількеєв, І. Харламов) або як риса особистості (В. Лозова, Г.Щукіна). Також, ми виокремили основні структурні компоненти пізнавальної активності. Окрім цього було досліджено психолого-педагогічні умови підвищення рівня пізнавальної активності учнів шляхом застосування диференційованого підходу.

Література:

1. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : Навч. посіб. 3-тє вид., доопрац. і доп. Київ : Знання, 2008. 566 с.
2. Волкова Н. П. Педагогіка : Навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб., доп. Київ : Академвидав. 2007. 616 с.
3. Єгорова О. В. Пізнавальна активність особистості: сутність, рівні, компоненти. *Рідна школа*. 2006. №4. С. 1-5.
4. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів. Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. 2-ге вид., доп. Харків : ОВС. 2000. 175 с.